

Metka Kuhar

ANALIZA KONCEPTA DRUŽINSKIH CENTROV IN IZBRANIH PRIMEROV DOBRIH PRAKS ZA IMPLEMENTACIJO V SLOVENIJI

UVOD

Vse večja individualizacija življenjskih in družinskih stilov, vse težje združevanje družinske in zaposlitvene vloge ob vse večjih zahtevah zaposlitvenega sektorja, vse večja negotovost glede vzgoje otrok oz. skrbi za otroke ob hkratni izraziti otrokocentričnosti in protektivnosti do otrok, oženje javnih prostorov druženja, ki bi bili dojeti kot varni (recimo ulično druženje otrok), so v sodobni poznomoderni družbi med najpomembnejšimi dejavniki, ki pripomorejo k povečevanju potreb po različnih družinskih storitvah v pomoč družinam s predadolescentnimi otroki. V številnih evropskih državah je področje različnih vrst podpore zasebni družinski sferi že dlje prepoznano kot specifičen trg z veliko povpraševanja in ponudbe, prihaja pa tudi do skupnostnega povezovanja na pobudo staršev samih, torej »od spodaj navzgor«.

Tudi v Sloveniji imamo, vsaj v večjih mestih, ob splošni široki mreži vrtcev z dobro vključenostjo otrok in ob šolah ponudbo različnih dejavnosti in prostorov za otroke, recimo: javna igrišča, krajevne knjižnice z otroškimi (in mladinskimi) oddelki, servise za varstvo otrok na domu, organizacije, ki ponujajo ustvarjalne delavnice za otroke, nekatere pa tudi predavanja, svetovanje in druge vrste podpore za starše (med vidnejšimi so: združenje Naravni začetki, Sezam, Tamala, Taka tuka, Familylab Slovenija, Družinski center Mir, Družinski center Kairos).

Za večino teh organizacij so pobudo dale ženske, ki jih je problematika tudi same zadevala ali vsaj zanimala, redkeje so bile

organizacije ustanovljene »od zgoraj navzdol« (predvsem v primeru t. i. družinskih centrov, ki delujejo pod okriljem Frančiškanskega družinskega inštituta in Kongregacije šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja).

Dejavnosti teh organizacij imajo zelo podobne usmeritve in namene; prevladujejo strokovna podpora staršem, informiranje in svetovanje, pa tudi organiziranje raznovrstnih dejavnosti, toda le v manjšini gre tudi za ponudbo prostora za srečevanje in druženje oz. za spodbujanje druženja in povezovanja staršev in otrok (Kuhar *et al.* 2011). Prav tako obstoječe organizacije v Sloveniji načeloma ne predvidevajo sodelovanja staršev pri nastajanju programov in delovanju same organizacije. To je prvi pogoj za občutek lastništva, pripadnosti, zavezanosti organizaciji, v nasprotnem primeru gre predvsem za odnos »trošenja« še ene ponudbe s trga (Jaeckel 2007). Poleg tega je večina programov osredotočenih na prestolnico in njeno okolico (Kuhar *et al.* 2011).

V Sloveniji največ družini podpornih funkcij opravljajo predvsem neformalna družinska oz. sorodstvena omrežja, s tako pozitivnimi kot negativnimi platmi; v posebej neugodnem položaju pa so družine, ki jim primanjkuje tovrstnih opor (Kuhar 2011 a). Kljub prevladujoči težnji posameznikov po »zapiranju v zasebnost«, v ozka zasebna omrežja, pa podatki (*ibid.*) kažejo tudi na pripravljenost na povezovanje z drugimi družinami, s starši v podobnih življenjskih okoliščinah. Ta težnja je sicer pogostejša med ljudmi, ki zaradi različnih razlogov (recimo oddaljenosti od starih staršev) nimajo na voljo družinskih

opor, vendar ni omejena nanje. Bolj gre za del »postmoderne« interesnega povezovanja (nasproti bolj tradicionalističnemu zapiranju v ozka omrežja) v vse bolj individualiziranih in dinamičnih družbah. Tako povezovanje je pomembno kot podpora v določenem delu življenjskega cikla ali v posebnih okoliščinah in hkrati povečuje kakovost življenja. Nakazuje ga recimo »druženje« staršev na internetu na različnih forumih in v obliki različnih spletnih skupnosti (Cipot Mal 2004).

Na potrebo po instituciji, ki bi na skupnostni, lokalni ravni združevala starše, jim olajšala starševanje in izboljšala kakovost življenja posameznikov, družin in skupnosti, sta opozorili že Ule in Kuhar (2003) v študiji o dejavnih rodnostnega vedenja. Takšna institucija bi v Sloveniji pomembno pripomogla k prijaznemu okolju za družino. To se je v njuni raziskavi pokazalo za pomemben dejavnik odločanja za prvega otroka in tudi za naslednje otroke.

V številnih evropskih državah (Nemčija, Avstrija, Švica, Italija, Bolgarija, Češka, Slovaška, Nizozemska, Združeno kraljestvo idr.) in tudi v državah zunaj Evrope (npr. Kanada, ZDA, Avstralija, Bosna in Hercegovina¹, Gruzija, Rusija, Kenija, Ruanda, Filipini) je uveljavljena institucija družinskega centra, ki se odziva na raznovrstne potrebe, povezane s sodobnim starševanjem in družinskim življenjem. Na splošno bi družinske centre lahko definirali kot javne prostore v soseskah, v katerih se vsak dan srečujejo in družijo starši in otroci iz posamezne lokalne skupnosti, z različno podporno ponudbo za starše in otroke.

Družinski centri segajo od bolj strokovno-storitveno oz. klientsko-potrošniško usmerjenih (uporabnice in uporabniki ob druženju oz. poleg njega »konzumirajo« strokovno vnaprej pripravljene programe) do modelov aktivne, povezane soseske, neformalnega srečevališča

oz. prostora krepitev skupnosti, kjer je največji poudarek na druženju. V Evropi prevladuje drugi model: ljudje soustvarjajo dogajanje po v zahodnem moderniziranem svetu precej pozabljeni, sicer pa starodavni »metodi« skupnostnega življenja.

Tudi družinska politika v Sloveniji predvideva razvoj družinskih centrov. To je zapisano v Resoluciji o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (1993), in sicer v okviru posebnih služb na področju družbenih služb, ki jih največ izvajajo nevladne organizacije. Tudi v Nacionalnem programu za otroke in mladino v Republiki Sloveniji 2006–2016 (2006) je v poglavju Družinska politika v cilju 3 (Izvajanje programov v podporo družini) opredeljena strategija za uresničevanje tega cilja:

Zagotoviti večjo in lažjo dostopnost do različnih storitev vsem članom družine in omogočiti večjo pluralizacijo storitev z zasebnimi ponudbami.

Družinski centri očitno sodijo med pomembne potencialne ukrepe pri spodbujanju družini prijaznega okolja za usklajevanje delovnega in družinskega življenja ter uresničevanju politike enakih možnosti.

Čeprav so programi družinskih centrov že nekaj let predmet javnih razpisov Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve RS za sofinanciranje programov v podporo družini (MDDSZ 2010), pa v Sloveniji še niso zaživi v predstavljeni obliki – torej kot javni skupnostni prostori družinskega povezovanja. Dosedanji razpisi MDDSZ RS za sofinanciranje programov v podporo družini skupnostnega prostora spodbujanja druženja staršev in otrok ali organiziranja skupnostnega povezovanja z možnostjo aktivnega udejstvovanja staršev niso definirali kot nujnih pogojev za prijavo na razpis. Na dosedanjih razpisih je bila pogoj za prijavo programov družinskih centrov ponudba programov za izboljševanje kakovosti družinskega življenja, ki je lahko obsegala le nekaj izmed navedenih dejavnosti: vzgoja za družino, izboljšanje komunikacije v družini, programe za osebno rast otrok in mladostnikov, programe za ustvarjalno skupno preživljanje prostega časa, organizirano občasno

¹ Ideja materinskih centrov se je iz Nemčije med drugim prenesla tudi na območje Bosne in Hercegovine, in sicer kot primer večanja moči žensk na povojnem območju. Materinski centri delujejo v Sarajevu, Zavidovičih in Sanskem mostu (UN-HABITAT 2002). Več o družinskih centrih na območju Republike Srpske najdemo v delih raziskovalke Šučur-Janjetović (2009).

varstvo otrok, izvajanje počitniških dejavnosti; strokovno pomoč pri reševanju problemov v družinah².

V načrtu MDDSZ RS so premiki na področju družinskih centrov v Sloveniji. To nakazuje tudi raziskava »Razvoj družinskih centrov/večgeneracijskih hiš«, ki jo v letu 2011 opravlja Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo³. V okviru te raziskave so bili med drugim analizirani primeri dobrih praks iz tujine (Kuhar 2011 b). V tem članku po splošni predstavitvi koncepta družinskih centrov strnjeno predstavljam in primerjam razlike in podobnosti pri treh modelih dobrih praks družinskih centrov, in sicer: nemškem, švedskem in belgijskem. Za prikaz in primerjavo teh držav sem se odločila, ker so vsi trije primeri predstavljeni in tematizirani v meni dosegljivih jezikih (angleščina, nemščina) in ker za vse primere obstaja vsaj nekaj poljudno-strokovne, pa tudi znanstvene literature.

Nemški primer se mi zdi nujno vključiti v tako predstavitev in primerjavo, ker je imela zveza nemških družinskih centrov pomembno vlogo pri vzpostavitvi te institucije v številnih drugih državah pa tudi mednarodne mreže teh centrov. Poleg tega se nemški, švedski in belgijski koncept družinskih centrov pomembno razlikujejo že v izhodišču, pa tudi v sami izvedbi, tako da primerjava daje vpogled v različne modele oblikovanja družinskih centrov. Nemčija se je z ustanavljanjem centrov odzivala predvsem na izključenost žensk z majhnimi otroki iz javne sfere, Švedska pa izhaja iz strategije zagotavljanja zdravja in blaginje za družine. Belgijski primer dobre prakse predstavlja predvsem izoliranost mater v večkulturni metropoli, vendar je primer relevanten tudi v manj urbanih in v socialno manj heterogenih območjih.

Gradivo sem zbrala prek interneta in z navezavo stikov z raziskovalci iz navedenih treh držav. Ti so mi poslali različna besedila. Glede na raznovrstnost in mestoma manke v

² Zato so se nekatere organizacije v Sloveniji poimenovala družinski centri, čeprav, na primer, njihova ponudba obsega predvsem družinske terapije in svetovanje.

³ Tudi avtorica prispevka je zunanja sodelavka v tej raziskavi.

zbranjem gradivu (posebej za Belgijo obstaja zelo malo virov) sem uporabila vse dane vire. Pri primerjalni analizi sem si določila vodila, in sicer ugotoviti razlike v: samem poimenovanju institucije družinskega centra, konceptu družinskega centra (funkcije, ki jih opravlja, ciljne skupine, kdo so izvajalci/ke ipd.), razširjenosti te institucije v posamezni državi ter ali so (oziroma kako so) družinski centri organizirani na nacionalni ravni, v virih financiranja teh centrov ter njihovi strokovni podpori. Članek strnem z osvetlitvijo za Slovenijo posebej relevantnih vidikov v zvezi z razvojem družinskim centrov.

DRUŽINSKI CENTRI – SPLOŠNA PREDSTAVITEV

Družinski centri⁴ so se najprej pojavili v Nemčiji na začetku osemdesetih let 20. stoletja – na podlagi raziskovalnega projekta Nemškega inštituta za študij mladine (nem. *Das Deutsche Jugendinstitut*). Raziskovalci so ugotovili, da je ceneje in učinkoviteje investirati v preventivne ukrepe, kot plačevati visoke stroške, ko se družinska socializacija že pokaže za nefunkcionalno. Pokazali so, da je učinkovitejša takšna podpora družinam, ki temelji na tem, da same dostopajo do virov in si pomagajo tudi medsebojno.

Tako je Oddelek za družino pri nemški vladi financiral prve tri modele materinskih centrov v obliki triletnega pilotnega projekta, ki se je pokazal za izjemno uspešnega. Po publiciranju knjige »Mater v centru – materinski centri« leta 1985, ki temelji na zgodbah ustanoviteljic prvih treh centrov, so se kot gobe po dežju

⁴ V Nemčiji in tudi v drugih državah, v katerih so se po nemškem zgledu ustanovljali ti centri, so izvorno uporabljali izraz »materinski centri«, saj imajo ti centri temelje v feminističnih emancipatorskih praksah in poudarjajo predvsem krepitev moči in priložnost za aktivacijo žensk. V zadnjih letih pa se je tako v Nemčiji kot tudi v drugih državah, skladno s poudarkom zmanjševanja neenakosti med spoloma, bolj uveljavilo poimenovanje »družinski center«. Hkrati pa se pojavljajo tudi drugi izrazi, na primer »hiša za otroke in družine«, »center za otroke in starše«, »center za krepitev družinskih kompetenc« itd. V članku uporabljam termin družinski centri – razen ko citiram dela s poudarkom na ženski vlogi v javnosti.

razširili po Nemčiji in tudi po drugih evropskih in neevropskih državah.

Družinski centri največkrat delujejo kot javne dnevne sobe, kot prostori druženja in komunikacije, kot igralnice za starše in otroke, ki so odprte od jutranjih do večernih ur. V teh centrih se srečujejo starši na starševskem dopustu z otroki oz. nezaposleni starši z otroki, pa tudi zaposleni starši s predšolskimi otroki v popoldanskih urah po vrtcu. Ozračje je neformalno. Po navadi je v centrih za prostovoljni oz. minimalni prispevek možno popiti kavo, sok in kaj prigrizniti, saj načeloma obsegajo tudi kavarnico oz. čajnico oz. je ta osrčje centra.

Nekateri centri obsegajo tudi posredovalnico rabljenih otroških predmetov. Ponudba centrov je ponekod obogatena z različnimi programi – recimo z delavnicami in predstavami za otroke, tečaji, seminarji, vabljenimi predavanji, rekreacijskimi aktivnostmi, medgeneracijskimi srečanji, srečanji priseljenskih staršev in otrok, podpornimi skupinami (npr. v prid dojenju), skupinami za samopomoč (npr. staršev otrok s posebnimi potrebami) ipd. Centri so po navadi tudi stičišče informacij o tematikah in ponudbi, zanimivi in relevantni za starše na določenem območju.

Posebna pozornost je ponekod namenjena tudi enostarševskim družinam. Družinski centri niso usmerjeni na primanjkljaje (specifičnih skupin) staršev ali družin, kot bi zahteval poznomoderni diskurz individualne odgovornosti, pač pa je usmerjena v samopomoč, krepitev ljudi z raznovrstnimi izkušnjami in v sodelovanje.

Centri lahko delujejo kot prostori, v katerih potekajo raznovrstne prakse, ki jih gojijo in razvijajo ljudje, ki te centre obiskujejo. Centre v nekaterih državah (recimo v Nemčiji) pogosto vodijo in upravljajo matere prostovoljke iz določene soseske. Znotraj materinskih centrov je uveljavljena praksa, da so ženske za svoje udejstvovanje, varstvo otrok, dežuranje ali organizacijo različnih aktivnosti plačane. To lahko pomaga presegati problematiko neplačanega skrbstvenega in domačega dela ter s tem dodatno povečuje moč vključenih žensk (MINE 2010). Seveda pa v nekaterih primerih dogajanje v družinskem centru usmerjajo

strokovnjaki, starši pa najpogosteje pridejo konzumirat že pripravljeno ponudbo.

Družinski centri opravljajo različne funkcije in na različne načine soustvarjajo družbo, prijazno za družino. Recimo, priskrbijo omrežje staršem, ki nimajo sorodstvenih pomoči, pripomorejo k premostitvi razlik med posameznimi skupinami v družbi (npr. med različnimi etničnimi skupinami), omogočajo staršem, da lažje najdejo sebi primeren način starševanja in obliko družinskega življenja, pravzaprav lahko revitalizirajo skupnost, ki jo je razrahljala modernizacija oz. totalitarni režim ali vojna. Kot meni Ramaekers (2010), skupnost obstaja v srečevanju med posamezniki. Družinski centri v tem smislu poskušajo obujati, nadomeščati, revitalizirati ali sploh spet ustvariti »izgubljene« skupnosti. Ob tem pa lahko uresničujejo številne cilje in se odzivajo na številne vsakodnevne potrebe družin.

Družinski centri imajo tudi pomemben potencial za ustvarjanje mešanih skupnosti⁵, torej interakcij, ki presega kulturne ali socialnoekonomske ovire. S povsem praktičnega vidika, kot opisujeta Vandebroek in Geens (2007), so otroci zelo fleksibilni in kot pobudniki interakcij ustvarjajo vezi med različnimi kulturami. Dovolj je, da jim starši zgolj sledijo, pa v prostoru hitro ustvarijo nove podskupine, ki niso nujno definirane po spolu, etnični pripadnosti ali družbenem sloju.

Družinski centri imajo podobnosti tudi z vrtci in drugimi oblikami varstva, čeprav praviloma ne zagotavljajo varstva in zato nimajo ekonomske vloge otroškega varstva, ki bi olajševala usklajevanje zaposlitve in družinskega življenja. Večina družinskih centrov ima med svojimi pravili, da otrok v centru ne sme nikoli

⁵ Ker Diller, Heitkötter in Rauschenbach (2008) posebej navajajo Slovenijo kot eno od evropskih držav z največjim potencialom za integracijo Romkinj v okviru družinskih centrov, se velja na kratko pomuditi še pri vlogi družinskih centrov pri integraciji romskih družin. Več družinskih centrov, povezanih v mrežo MINE, obsega v določenih državah (npr. Bolgarija, Slovaška, Albanija) uspešne projekte s ciljem vzpostavljanja struktur, ki spodbujajo in omogočajo participacijo in aktivacijo Romkinj. Te prek njih lahko iščejo in ustvarjajo odgovore tudi na zgoča vprašanja romskih skupnosti oz. njihove umeščenosti v države (Jaeckel 2007).

ostati brez starša oz. skrbnika. Čeprav družinski center načeloma ne izvaja varstvene vloge, pa z različnimi oblikami varstva deli »vzgojno« vlogo v smislu, da pomeni razširitev okolja, v katerem otrok sicer odrašča in se socializira. V nasprotju z vrtci so v družinskih centrih tudi starši del tega razširjenega socialnega in vzgojnega okolja. Razširjeno okolje ne utelešajo zgolj od doma različne igralne možnosti, pač pa predvsem različni ljudje z različnimi navadami, ravnanji in nazori. Otroci v družinskih centrih tako že zgodaj spoznavajo različne življenjske stile in se učijo sobivanja različnosti.

Leta 2000 je bila ustanovljena Mednarodna mreža materinskih centrov za krepitev moči (angl. *Mother Center International Network for Empowerment* – MINE) s sedežem v Nemčiji. Vanjo je bilo leta 2002 vključenih že 15 držav (Jaekel *et al.* 2002). Po ocenah Organizacije Združenih narodov je leta 2001 delovalo 750 centrov, zastavljenih po nemškem modelu, od tega približno 400 v Nemčiji⁶ (UN-HABITAT 2002)⁷.

V tej organizaciji kot poslanstvo navajajo med drugim: podpiranje materinskih centrov po vsem svetu; izmenjavo informacij, izkušenj, znanja; podporo ženskam prek skupinske analize problemskih področij družinskega delovanja; povezovanje gibanja teh centrov z drugimi gibanji in skupinami, katerih cilji so okrepitev družbenega položaja žensk ter izboljšanje razmer ljudi v njihovih življenjskih okoljih in podpora njim kot strokovnjakom za svoje vsakodnevno življenje.

Te cilje poskušajo doseči z dejavnostmi, kot so: vrstniško učenje, različni treningi za sodelujoče v centrih, redno izhajajoče glasilo, spodbujanje iniciativnosti posameznih

centrov, konzultacije za individualne centre in mreže centrov, pilotske študije, predstavitve koncepta centrov na mednarodnih dogodkih in v okviru mednarodnih mrež, analize družinske situacije v skupnosti, lobiranje, vpliv na medije in novinarsko delo z namenom, da gibanje materinskih centrov naredijo vidno in prepoznavno, ipd. (MINE 2010). Poleg tega Mednarodna mreža materinskih centrov za krepitev moči povezuje centre na regionalni in državni ravni, zagotavlja informacije in tehnično podporo, organizira razprave o temah, ki se odpirajo pri delovanju lokalnih centrov, organizira izobraževanja za te centre ipd.

PRIMERI DOBRIH PRAKS: NEMŠKI, ŠVEDSKI IN BELGIJSKI KONCEPT DRUŽINSKIH CENTROV

Nemški, švedski in belgijski koncept družinskih centrov se razlikujejo že v izhodišču. V skladu z različnimi družbenokulturnimi razmerami so tudi zastavljeni primarni strateški cilji oblikovanja družinskih centrov različni. Razlogi so predvsem v kulturnih specifikah glede vrnitve žensk na trg plačanega dela po izteku starševskih dopustov, v spodbujanju enakosti spolov ali nasprotno – v sprejemanju patriarhalnega modela skrbi za družino, pa tudi v dostopnosti in razširjenosti uporabe jasli in vrtcev.

Nemško izhodišče razvoja družinskih centrov predstavlja nezavidljiv položaj žensk, ki imajo majhne otroke, v javni sferi. V obdobju vzpostavitve koncepta družinskih centrov v Nemčiji je namreč starševski dopust trajal tri leta in to je poleg splošne nizke vključenosti žensk z majhnimi otroki na trg dela vplivalo na izključenost žensk iz javne sfere. Nemški koncept zato poleg medsebojnega skupnostnega povezovanja in podpore zelo poudarja podporo javnemu udejstvovanju žensk. Družinski centri tako v Nemčiji izvorno pomenijo neformalen prostor, ki ženskam na podlagi ideje »pomoči za samopomoč« omili občutja socialne izolacije, ki so povezana z materinstvom, hkrati pa tudi lajša vrnitev na trg dela (Jaekel *et al.* 2002). Kot sem že zapisala, se je koncept družinskih centrov razvil v okviru raziskovalnega

⁶ Poudariti velja, da se v Nemčiji v zadnjem obdobju pospešeno razvijajo tudi večgeneracijske hiše. Program večgeneracijskih hiš je nastal leta 2006 na pobudo nemškega Ministrstva za družino, upokojenice, ženske in mladino. Nemška vlada podpira približno 500 takih hiš. Pri tem konceptu je poudarek na povezovanju med različnimi generacijami (www.mehrgenerationenhaeuser.de).

⁷ Če navedem še nekaj števil: v Avstraliji deluje več kot 200 družinskih centrov, v Franciji več kot 800 t. i. *Lieux d'accueil*, v Italiji več kot 400 t. i. *Spazio Insieme en Tempo per le famiglie*.

projekta o izobraževanju in svetovanju za starše (1976–1980) v raziskovalni inštituciji Nemškega inštituta za študij mladine. Inštitut redno spremlja in evalvira razvoj družinskih centrov. V zadnjih letih se družinski centri v Nemčiji razvijajo v prava kooperativna omrežja, ki povezujejo doslej ločene ponudbe za starše in otroke, pri tem pa se ustvarjajo sinergični učinki. S tem centri pomembno pripomorejo k razvoju različnih skupnostnih servisov in sosedsko usmerjene socialne infrastrukture.

Švedski okvir koncepta družinskih centrov temelji na nacionalnem Akcijskem programu za javno zdravstveno delo 2002–2006, v katerem se je eden od ciljev nanašal na vzpostavitev družinskih centrov in je namenjen predvsem družinam s predšolskimi otroki. Švedska je družinske centre oblikovala v kontekstu vsem dostopnega javnega zdravstva in v sklopu tega prepoznala centre za predšolske dejavnosti kot možnost za graditev socialnih mrež staršev in otrok, za izobraževanje staršev, zagotavljanje različnih oblik pomoči, integracijo (recimo imigrantskih) družin z majhnimi otroki – skratka, fokus v švedskem modelu je blaginja posameznih družinskih članov in družine kot celote. Vendar pa družinskih centrov na Švedskem niso začeli ustanavljati zaradi državnega statuta, temveč so ključen impulz dali strokovnjaki (praktiki) na področju zagotavljanja blaginje otrok in univerzitetni raziskovalci.

Nemškemu modelu družinskega centra je podoben švedski t. i. center za predšolske aktivnosti, ki je del širšega kompleksa ponudbe za starše in otroke. Obsega še materinski zdravstveni center (ki vključuje storitve, ki se nanašajo na reproduktivno zdravje žensk, in starševske tečaje), otroški zdravstveni center in socialne storitve, kot so finančna izplačila za porodniški in starševski dopust, informacije, nasveti itd. (to konkretno pomeni pisarno s socialnim svetovalcem/socialno svetovalko) (Abrahamsson *et al.* 2009, Lindskov 2010). Nemški model družinskega centra se v zadnjem desetletju približuje bolj integrirani obliki s celovitejšo podporno ponudbo za družine (Diller *et al.* 2008).

V Belgiji sicer stanje na področju družinskih centrov ni tako urejeno, razvito in formalizirano

kot v preostalih dveh vzorčnih državah; družinskih centrov v Belgiji formalno ne prepoznavajo niti lokalne niti nacionalne oblasti (Vandenbroeck 2011). Osnovni poudarek pri vzpostavitvi obstoječih centrov je bil na omogočanju intervencij v zvezi s starševanjem, ki niso osredotočene na specifične ciljne skupine in se ne osredotočajo na probleme ali predpostavljene pomanjkljivosti staršev, pa tudi ne na izobraževanje. Gre za vmesne službe med varstvom otrok in servisi za podporo staršem. Poglavitni poudarek družinskih centrov v Belgiji je na socialnem povezovanju, »socialnem mešanju«, premostitvi socialnih neenakosti in ustvarjanju skupnosti, krepitvi socialne kohezije. Belgijski model je tudi odgovor na občutek izoliranosti pri starših (predvsem pri materah) z majhnimi otroki, hkrati pa je velik poudarek na skupnostnem povezovanju že od same konceptualne zastavitve – to si je najlažje predstavljati na primeru večkulturne metropole, kot je Bruselj (Vandenbroeck, Geens 2007, Vandenbroeck *et al.* 2009).

Ključna razlika med modeli v teh treh državah je tudi v tem, da so družinski centri v Nemčiji vsaj izvorno zastavljeni in vodeni od »spodaj navzgor«, na Švedskem in v Belgiji pa je za pobudo in tudi zastavitev odgovorna država, starši kvečjemu skupaj s strokovnjaki sooblikujejo sprotne dejavnosti, ko center že deluje (recimo na Švedskem). Je pa tudi v Nemčiji v zadnjem obdobju prevladujoč trend, da se v okviru družinskega centra povežejo različni akterji/institucije s podporno ponudbo za otroke (v smislu širšega skupnostnega centra), to pa je podobno švedskemu konceptu. V Belgiji glede na šele vpeljano zastavitev teh prostorov kot javnih igralnic, srečevališč (šele po letu 2005) za zdaj še ni takih pobud.

Predstavljeni primeri se razlikujejo tudi po virih financiranja (pravzaprav se razlikujejo že znotraj posameznih nacionalnih ali celo regionalnih in lokalnih kontekstov). Nemške regije (npr. njihova ministrstva za družino) in mestne občine v različni meri in na različne načine finančno in tudi drugače prispevajo družinskim centrom. Na Bavarskem recimo družinske centre podpirajo s sredstvi mladinskega programa. Pogosto pa je za ustanovitev potreben

tudi zasebni kapital (tudi v obliki doniranja opreme). Tudi sicer se centri v precejšnji meri finančno vzdržujejo s pomočjo prostovoljnih prispevkov, članarin, donacij, sponzorstev, oddajanja prostora (recimo za otroške rojstnodnevne zabave). Družinski centri v Nemčiji se na regionalni ravni združujejo v mrežne centre. Več kot 400 obstoječih družinskih centrov, od katerih je vsak enkrat, sestavlja Zvezo nemških družinskih centrov (<http://www.muetterzentren-bv.de/>). Mrežo podpirajo različni akterji, med drugimi Ministrstvo za družinske zadeve, starejše občane, ženske in mladino ter Fundacija Apple Tree.

Družinske centre na Švedskem skupaj upravljajo občine in regionalni zavodi za varstvo zdravja ter so kot taki javno financirani in zato tudi pogosto locirani v prostorih občin. Vendar pa na Švedskem – v nasprotju z Nemčijo – družinski centri formalno niso priznani v nobenem zakonu; prav tako ni nacionalnih smernic ali splošne obveze, da bi lokalne oblasti morale zagotoviti tak servis (Abrahamsson *et al.* 2009).

Centri so povezani v Švedsko združenje družinskih centrov (<http://www.familjecentraler.se/>). Akademsko podporo družinskim centrom na Švedskem zagotavlja Univerza Kristianstad z izobraževanjem in dodatnim usposabljanjem za delo v družinskih centrih. Cilj njihovega programa, ki se nanaša na družinske centre, je izobraževanje različnih skupin strokovnjakov, zaposlenih v teh centrih (od socialnih delavcev do medicinskih sester).

V Belgiji družinski centri obstajajo zgolj v flamskem delu. Ustanovljeni so bili na pobudo posameznih občin, ne pa na pobudo države; centri tudi niso formalno povezani med seboj. Profesor Vandebroek (2011) meni, da država teh centrov ne priznava in da je zato to »obupno področje« oz. da v Belgiji sploh ne moremo govoriti o družinskih centrih kot o »področju«, ker gre le za posamezne občinske pobude.

Predstavljeni koncepti imajo seveda tudi podobnosti – predvsem fleksibilnost družinskih centrov, spodbujanje druženja in oblikovanja socialnih mrež družin z majhnimi otroki ter

Preglednica 1: Ključne razlike in podobnosti med modeli družinskih centrov v Nemčiji, na Švedskem in v Belgiji.

	Nemčija	Švedska	Belgija
poimenovanje	materinski centri, družinski centri idr.	centri za predšolske aktivnosti	družinski centri
prevladujoča vrsta	model aktivne, povezane soseske	strokovno-storitvena, a tudi pomembno za krepitev soseske	model aktivne, povezane soseske
osrednja ciljna skupina	prvotno matere, sedaj na sploh starši, družine z otroki	starši in otroci	otroci in njihovi skrbniki (starši, stari starši, varuške itd.)
funkcije	povsod: druženje, krepitev socialnih mrež, neterapevtska psihosocialna, svetovalna podpora, informiranje, ponudba različnih dejavnosti, možnost prigrizka in pijače (kavarnica), integracija družin iz različnih socialnoekonomskih kontekstov Nikjer družinski center ne opravlja varstvene funkcije (razen, če gre za individualne dogovore v okviru porajajočih se socialnih mrež) – v centru je ob otroku navzoč tudi starš/skrbnik		
število centrov	približno 450	leta 2007: 131, razpršenih po vsej državi	po strokovni oceni deset družinskih centrov, vsi na flamskem območju
izvajalci/-ke	prostovoljno zaposlene matere, strokovnjakinje	strokovnjakinje in strokovnjaki	strokovnjakinje in strokovnjaki (gostiteljska vloga)
organiziranost na nacionalni ravni	Zveza nemških družinskih centrov, regionalne zveze centrov	Zveza švedskih družinskih centrov, regionalne zveze centrov	centri samo na flamsko govorečem področju, niso povezani v formalno mrežo/zvezo
ustanovitelj	država (Ministrstvo za družinske zadeve, starejše občane, ženske in mladino), regije, občine, tudi zasebniki	občine in regionalni zavodi za varstvo zdravja	občine
financiranje	država, regije, občine, zasebni sektor, prostovoljni prispevki	občine in regionalni zavodi za varstvo zdravja	občine
strokovna podpora	Nemški inštitut za študij mladine	Univerza Kristianstad	prof. Vandebroek, Univerza v Bruslju

vključevanje in integracija družin različnih socialnih in kulturnih ozadij. V vseh predstavljenih primerih je staršem oz. družinam z majhnimi otroki ponujena podobna psihosocialna podpora. Nemški centri so se pokazali za zelo uspešne tudi z vidika olajšanja vrnitve ali vstopa žensk na trg dela in z vidika ustvarjanja novih delovnih mest in področij zaslužka. Poleg tega so se v Nemčiji ti centri zaradi svojega poznavanja potreb družin razvili tudi v pomembne sogovornike za družinska in mladinska politična vprašanja. Centri si tudi sami prizadevajo za glas v lokalni politiki – za delovanje lokalne politike v interesu družin; na primer, vplivajo na prometne in druge prostorske mestne ureditve (Diller *et al.* 2008).

SKLEP

Ne glede na različna izhodišča konceptov družinskih centrov ti bodisi z uresničevanjem možnosti za povečanje moči žensk ali s ciljem krepitve socialne kohezije ali z uresničevanjem strategije javno dostopnega zdravja in blaginje celotni družbi v določenem okolju prinesejo veliko več od načrtovanega. Gre za različne neformalne in formalne možnosti članov družin z otroki za druženje, integracijo, informiranje in izobraževanje, za krepitev različnih praktičnih, socialnih ali celo menedžerskih spretnosti, za krepitev samozavesti, možnost lastne vpetosti v skupnostno življenje in krepitev skupnosti ipd. – vse to pa zelo povečuje kakovost življenja družin in skupnosti na sploh.

Vsi predstavljeni primeri kažejo, da mora nacionalna ideja družinskih centrov vključevati številne družbenosocialne značilnosti prostora in hkrati upoštevati značilnosti družinske politike in politike usklajevanja dela in družine ter se odzvati na nezadovoljene potrebe družin z majhnimi otroki.

Če strnem, načelo »od spodaj navzgor« pri družinskih centrih po Evropi in širše sicer ni splošno pravilo, je pa ključno, če želimo, da bi taki prostori pomenili glas prebivalcev lokalnih skupnosti. Brez resnične vključenosti akterjev in akterk samih v prakse, ki vznikajo, lahko te prakse ljudi iz lokalnih skupnosti puščajo ob

strani ali jih le na videz predstavljajo s svojo zgolj formalno odprtostjo. Izkušnje nekaterih praks s terena pričajo o pomembnosti upoštevavanja dialoščnosti od vsega začetka ter prav tako o pomenu stalne ozaveščenosti cilja, da se ustvarja skupaj z ljudmi, ne zanje (Razpotnik 2011). Opcija, da naj v družinskih centrih bolj kot logika potrošništva vlada logika delovanja, soustvarjanja, logika »ustvari sam«, je hkrati tudi bolj izzivalna, posebej recimo v slovenskem socialno specifičnem kontekstu (zaradi izjemnega poudarka na zasebnih, družinskih opornih mrežah).

Prevladujoč odziv posameznikov, pa tudi družin na različne izzive, tudi težave starševanja, družinskega življenja in usklajevanja zaposlitve z drugimi sferami življenja, je pri nas še vedno razumljen predvsem individualno in tako tudi obravnavan. Civilne pobude ali gibanja kot kolektivni odgovori na izzive sodobnega življenja se v našem okolju porajajo izjemno počasi in zadržano.

Prav v tej usmerjenosti v zasebnost, v dajanju prednosti najtesnejšim (družinskim) socialnim vezem pred nekoliko bolj ohlapnimi, manj zavezujočimi vezmi, ki pa imajo več potenciala za premoščanje, gre iskati del odgovora na to, zakaj skupnostni družinski centri po Sloveniji še niso zaživel. Hkrati pa je prav to vidik, na katerega moramo biti izrazito pozorni pri morebitnem načrtovanju takih institucij v Sloveniji. Ne samo, da je treba temeljito spoznati potrebe staršev, otrok, družin v posameznem lokalnem okolju in jih privabiti k soustvarjanju takih oblik skupnostnih prostorov, da se bodo lahko na te potrebe odzivali s skupnimi močmi, treba si je postaviti širša vprašanja o naravi takih intervencij (Vandenbroeck *et al.* 2009), kot so: zakaj interveniramo, s kakšnim namenom, kdo je definiral te namene in kdo je bil iz razprave o njih izključen ter kakšne stranske učinke imajo lahko naše intervencije in, ne nazadnje, komu so namenjene.

VIRI

- ABRAHAMSSON, A., BING, V., LÖFSTRÖM, M. (2009), *Summary of the report: An Evaluation of Family Centres in Region Västra Götland, Sweden*. Dostopno na: <http://www.vgregion.se/folkhalsa> (29. 12. 2010).
- CIPOT MAL, T. (2004), *Sodobne podporne mreže družin v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (diplomsko delo).
- DILLER, A., HEITKÖTTER, M., RAUSCHENBACH, T. (ur.) (2008), *Familie in Zentrum: Kinderfördernde und elternunterstützende Einrichtungen – aktuelle Entwicklungslinien und Herausforderungen*. München: Verlag Deutsches Jugendinstitut.
- JAECKEL, M. (2007), *Mother Centers in Roma Communities – Mother Centered Development in Europe Spolu/Cordaid/mine Pilot Project: End Report – July 2007*. Mothers Centers International Network for Empowerment.
- JAECKEL, M., LAUX, A., BRYANT, G. (ur.) (2002), *Mothers in the Center – Mother Centers*. Mother Center International Network of Empowerment.
- KUHAR, M. (2011 a), *Pregled in primerjalna analiza primerov dobrih praks družinskih centrov iz tujine z analizo možnosti implementacije v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (raziskovalno poročilo).
- (2011 b), Skrb za otroke: Potrebe staršev predadolescentnih otrok v Sloveniji. *Teorija in praksa*, 18, 2: 473–490.
- KUHAR, M., ŽAKELJ, T., RAZPOTNIK, Š. (2011), Pregled delovanja družinskih centrov v izbranih evropskih državah in okviri razvoja družinskih centrov v Sloveniji. *Teorija in praksa*, 18, 2: 433–453.
- LINDSKOV, C. (2010), *Family Centre Practice and Modernity: A Qualitative survey from Sweden*. Kristianstad: University College of Kristianstad (doktorska disertacija).
- MDDSZ (2010), *Javni razpis za sofinanciranje programov v podporo družini v letu 2010–2011*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in javne zadeve. Dostopno na: <http://www.razpisi.info/index?action=noticeinfo&id=1983> (2. 2. 2011).
- MINE (2010), *Mother Centers International Network for Empowerment (MINE)*. Dostopno na: <http://www.mine.cc/> (18. 12. 2010).
- Nacionalni program za otroke in mladino v Republiki Sloveniji 2006–2016 (2006). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in javne zadeve (delovni dokument). Dostopno na: http://www.sigov.si/mddsz/doc/npom_ver2.pdf (30. 1. 2011).
- RAMAEKERS, S. (2010), *Pedagogy of the encounter? Philosophical notes on the idea of 'meeting places' as forms of parent support*. Leuven: Centre for Philosophy of Education.
- RAZPOTNIK, Š. (2011), Premoščevalni potencial družinskega centra. *Teorija in praksa*, 18, 2: 491–507.
- Resolucija o temeljih oblikovanja družinske politike v Republiki Sloveniji (1993), *Ur. l. RS*, št. 40/1993 z dne 17. 7. 1993.
- ŠUČUR-JANJEVIČ, V. (2009), Mogući pravci unapređenja podrške porodici u Republici Srpskoj. V: Milić, A., Tomanović, S. (ur.), *Porodice u Srbiji danas u komparativnoj perspektivi*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu (63–6).
- ULE, M., KUCHAR, M. (2003), *Mladi, družina, starševstvo: Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- UN-HABITAT (2002), *Mother Centre International Network Best Practices Database*. Dostopno na: <http://www.unhabitat.org/bestpractices/> (5. 1. 2011).
- VANDENBROECK, M. (2011), komunikacija prek elektronske pošte (7. 2. 2011).
- VANDENBROECK, M., BOONAERT, T., VAN DER MESPSEL, S. (2009), Dialogical spaces to reconceptualize parent support in the social investment state. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 10, 1: 66–77.
- VANDENBROECK, M., GEENS, N. (2007), *Evaluation of »BABOES«, the Brussels meeting place for parents and children*. Gent: Department of Social Welfare Studies, Ghent University.

Metka Kuhar

ANALIZA KONCEPTA DRUŽINSKIH CENTROV IN IZBRANIH PRIMEROV DOBRIH PRAKS ZA IMPLEMENTACIJO V SLOVENIJI

Članek predstavi koncept in značilnosti družinskih centrov kot skupnostnih prostorov srečevanja staršev z otroki oziroma kot javne dnevne sobe. Družinski centri so utečene in zelo razvejene skupnostne prakse podpore družinam s predadolescentnimi otroki v številnih evropskih in neevropskih državah. Potem so primerjani trije primeri dobrih praks družinskih centrov – nemški, švedski in belgijski. Kljub razlikam med analiziranimi modeli je pri vseh v ospredju poudarek na druženju in povezovanju družin. Iz dane predstavitev in analize izhaja nekaj razmislekov o implementaciji družinskih centrov v Sloveniji.

KLJUČNE BESEDE: družina, otroci, starši, starševanje, lokalna skupnost.

Metka Kuhar je doktorica komunikologije, docentka za področje socialne psihologije, predavateljica in raziskovalka na Fakulteti za družbene vede ter na Fakulteti za socialno delo. Ukvarja se s psihologijo medosebnega komuniciranja in odnosov ter študijem mladine. Kontakt: kuhar.metka@gmail.com

Tadeja Kodele, Ines Kvaternik

SOUSTVARJANJE PREVENTIVNIH PROJEKTOV V ŠOLSLEM OKOLJU SKUPAJ Z UČENCI

Šola je za izvajanje preventive zanimivo okolje, saj lahko naenkrat zajamemo večje število mladih. S projektom, ki ga predstavlja v prispevku, smo preventivne delavnice v šolskem okolju izvajali na način, ki je omogočal aktivno vključenost učencev. Učenci so bili naši pomembni sodelavci. Vmesna evalvacija dela na projektu je pokazala, da so izvajalci z učenci vzpostavili delovni odnos, pri načrtovanju delavnic so izhajali iz želja in potreb učencev ter skupaj z njimi raziskovali odgovore na tvegane situacije, ki so zanje aktualne. Ugotovitve kažejo, da so bili učenci z izvedbo preventivnih delavnic večinoma zadovoljni. Všeč jim je bilo, ker so imeli možnost vpliva na vsebino in način dela na delavnicah in ker so lahko izrazili svoje mnenje in dileme.

KLJUČNE BESEDE: preventiva, šola, delovni odnos, vključenost učencev.

Tadeja Kodele, univ. dipl. soc. del., dela na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani, Topniška 31, 1000 Ljubljana. Kontakt: tadeja.kodele@fsd.uni-lj.si. Ines Kvaternik, dr. politoloških znanosti, dela na Zavodu za zdravstveno varstvo Koper, Vojkovo nabrežje 42, 6000 Koper, in na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani, Topniška 31, 1000 Ljubljana. Kontakt: ines.kvaternik@fsd.uni-lj.si.

Ksenija Domiter Protner

VLOGA ŠOLE PRI PREPOZNAVANJU IZPOSTAVLJENOSTI OTROK NASILJU V DRUŽINI

V zadnjih desetletjih se vedno bolj kaže razsežnost in kompleksnost problematike izpostavljenosti otrok nasilju v družini. Tudi različne stroke ji namenjajo vse večjo pozornost. Kljub temu pa še vedno številni primeri tovrstnega nasilja ostajajo prikriti. V našem kulturnem okolju je namreč ob spoštovanju zasebnosti družine značilno tudi stereotipno pojmovanje družine kot varne in ljubeče skupnosti. To je ena izmed pomembnih ovir tako pri odkrivanju primerov nasilja v družin kot pri odzivanju nanje. V članku je predstavljen kratek pregled značilnosti, oblik in različnih posledic izpostavljenosti otrok nasilju v družini. Avtorica je opisala tudi priložnosti in omejitve šole pri odkrivanju otrokove izpostavljenosti nasilju v družinskem okolju in v zvezi s tem pomen usposabljanja in podpore šolskim strokovnim delavcem (šolskim svetovalnim delavcem, učiteljem idr.) ter nujnost medinstitucionalnega pristopa k razreševanju te problematike.

KLJUČNE BESEDE: otrok, nasilje, družina, posledice, varovalni dejavniki, šola.

Ksenija Domiter Protner je zaposlena na Prvi gimnaziji Maribor in podiplomska študentka doktorskega študija sociologije na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru. Kontaktni naslov: ksenija.protner@guest.arnes.si.

Metka Kuhar

ANALYSIS OF THE CONCEPT OF FAMILY CENTRES AND SELECTED CASES OF BEST PRACTICE FOR IMPLEMENTATION IN SLOVENIA

The article presents the concept and characteristics of family centres as community meeting areas for parents with children and as public living rooms. Family centres are highly diverse community practices supporting families with preadolescent children in many European and non-European countries. It then compares three models of good practice of family centres: in Germany, Sweden, and Belgium. Despite the differences between the analysed models, the main emphasis in all three of them is on a place for the families to meet and socialise. The presentation and analysis are followed by reflections on the implementation of family centres in Slovenia.

KEYWORDS: family, children, parents, parenting, local community.

Metka Kuhar, PhD in Communication Studies, is an assistant professor of Social psychology, lecturer and researcher at the faculties of Social Sciences and Social Work. Her work focuses on the psychology of interpersonal communication and relationships, as well as on youth studies. Contact: kuhar.metka@gmail.com

Tadeja Kodele, Ines Kvaternik

CO-CREATION OF PREVENTIVE PROJECTS IN SCHOOL ENVIRONMENT TOGETHER WITH PUPILS

School is an interesting place for prevention activities, because we can reach a lot of pupils at the same time. In the article, a project is presented in which preventive workshops were implemented in a way that enabled active involvement of pupils. Pupils were important coworkers. The evaluation in the middle of the project showed that leaders of preventive workshops established co-creative working relationship with pupils. When planning the workshops, leaders derived from pupil's wishes and needs and together they researched answers on risk situations that were important for pupils. Results have shown that pupils were mostly satisfied with the implementation of preventive workshops. They

were satisfied because they were able to influence the content and the way of functioning of preventive workshops, since they could express their opinions and dilemmas.

KEYWORDS: prevention, school, co-creative working relationship, pupil's involvement.

Tadeja Kodele, BA in Social Work, works at the Faculty of social work, University of Ljubljana, Topniška 31, 1000 Ljubljana. Contact: tadeja.kodele@fsd.uni-lj.si. Ines Kvaternik, PhD in Political Sciences, works at the Institute of Health Protection Koper, Vojkovo nabrežje 42, 6000 Koper, and at the Faculty of social work, University of Ljubljana, Topniška 31, 1000 Ljubljana. Contact: ines.kvaternik@fsd.uni-lj.si.

Ksenija Domiter Protner

ROLE OF SCHOOL IN DETECTING THE EXPOSURE OF CHILDREN TO DOMESTIC VIOLENCE

In recent decades, the scale and complexity of the exposure of children to domestic violence have been increasingly evident, and accordingly, many different disciplines have been paying growing attention to it. However, numerous cases of such violence still remain hidden. Slovene cultural environment, characterized by a high respect of family privacy, is marked by a rather stereotyped conception of family as a safe and loving community, making it harder to detect, and react properly to, cases of domestic violence. In the article, a short overview of characteristics, forms, and different consequences of the exposure of children to domestic violence is presented. Opportunities and limitations in detecting signs of domestic violence in school environment are described. It is argued that school professional staff (counsellors and teachers) should be well trained and supported to be able to cope with domestic violence. Also, an interinstitutional approach to solving this problem is strongly advocated.

KEYWORDS: child, violence, family, protective factors, school.

Ksenija Domiter Protner works at the First Grammer School Maribor and is a doctoral student in Sociology at the Faculty of Art, University of Maribor. Contact: ksenija.protner@guest.arnes.si.